

переважно карась і ротан, які легше переносять кисневе голодування. Проте у великих і глибоких торф'яних кар'єрах (наприклад, Савицькому) крім цих видів риб, можна побачити плітку, лина, окуня і щуку.

Таким чином, внаслідок меліорації боліт, створення водосховищ та торфодобування ландшафтам східної частини Малеого Полісся завдано значної шкоди. Знищено або змінено значну частину болотних екосистем. Проте природа намагається повернути ландшафтам втрачений вигляд. Внаслідок складних і тривалих процесів саморегулювання та самовідновлення екосистем торф'яні кар'єри перетворилися на штучні озера, за 4 десятиліття вони пройшли низку сукцесійних змін і сьогодні мають цілком природний вигляд.

Результати таких досліджень стануть основою для розроблення та здійснення фітомеліоративних заходів на деградованих ландшафтах торфодобування.

Література

1. Григора І.М., Соломаха В.А. Рослинність України (еколого-ценотичний, флористичний та географічний нарис). – К. : Фітосоціоцентр, 2005. – 452 с.
2. Бродіс Є.М., Андрієнко Т.Л. Поліська підпровінція // Геоботанічне районування Української РСР. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 73-136.
3. Бродіс Є.М., Кузьмичов А.І., Андрієнко Т.Л., Батячов Є.Б. Торфово-болотний фонд УРСР, його районування та використання. – К. : Наук. думка. – 1973. – 163 с.
4. Балашов Л.С., Андриєнко Т.Л., Кузьмичев А.И. и др. Изменение растительности и флоры болот УССР под влиянием мелиорации. – К. : Наук. думка. – 1987. – 216 с.
5. Андриєнко Т.Л. Динамика зарастания водоемов Украинского Полесья // Гидробиологический журн. – 1988. – 24, № 2. – С. 7-13.

УДК 130.122:504.03

Доц. В.Т. Андрушко, д-р філософії –
НЛТУ України, м. Львів; доц. О.В. Огірко, д-р філософії –
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ДУХОВНІСТЬ – ОСНОВА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

З позиції духовного відродження розглянуто актуальні проблеми екологічного виховання студентської молоді, покликаної бути носієм духовності, відповідальною за свої вчинки, зокрема у довкіллі, перед Богом, собою, суспільством. Висвітлено богословські аспекти духовності як релігійної та моральної культури душі.

Ключові слова: екологія, духовність, виховання, людина, Бог, богослов'я, душа, дух, тіло, розум, воля.

*Assoc. Prof. V.T. Andrushko – NUFWT of Ukraine, L'viv;
assoc. prof. O.V. Ohirko – National university of veterinary
medicine and biotechnologies of the name of S.Z. Gzhickogo*

Spirituality as the ground of ecological formation

In the article from position of spiritual revival the issues of the day of ecological education of student young people are examined, what called to be the transmitter of spirituality, accountable for the acts, in particular in an environment, before God, by itself, by society. The theological aspects of spirituality light up as a religious and moral culture of the soul.

Keywords: ecology, spirituality, formation, man, God, theology, soul, spirit, human body, mind, will.

Вступ. Досвід багатьох країн світу переконливо показує, що запорукою процвітання будь-якої нації є її здорова духовна сфера, бо висока духовність формує людину. Позбавлення народу його духовності призводить до поширення зневіри, бездуховності, аморальності, зростання злочинності, підлості та підступності, ненависті. Актуальність запропонованої теми викликана потребою сучасного суспільства в духовному, моральному та психічному здоров'ї людей, і, насамперед, молоді, яка покликана бути носієм й охоронцем духовності нації, чистоти навколишнього середовища та культурної спадщини.

Екологічне виховання – формування екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї. Проблема взаємовідношення людини і природи знайшла своє віддзеркалення задовго до нашого століття. Богослов'я екології ґрунтується на догмі і правді віри про створення світу: все створив Бог, дійсність навколо нас – це творіння Боже (Бут. 1, 1) [1]. Після створення людини Бог дав їй завдання: "...підпорядкуйте собі землю і пануйте над сотворіннями" (Бут. 1, 28). Людство за задумом Господнім, повинно множитись і наповнювати землю [1].

На наше глибоке переконання, екологія душі може формуватися тільки на основі духовного виховання особистості, що здійснюється на основі абсолютних вартостей, якими наповнена християнська культура. Воно ґрунтується на універсальному моральному законі людства – десяти Заповідях Божих і двох головних заповідях Любові, а також на ділах милосердя щодо душі та тіла ближніх, євангельських радах і блаженствах. Основні засади духовного формування молоді реалізуються на основі універсального морального закону "чини добро – уникай зла". Проблеми формування духовності розглянуто в роботах М. Рупніка [2], Т. Шпідліка [3].

Проблеми духовності людини й суспільства завжди були і є в центрі філософських систем. У практиці поняття "духовний" та "духовність" мають зараз декілька тлумачень і використовуються в різних контекстах, але завжди забувають їх первинне – святе походження – від Духа Святого.

Треба зауважити також, що духовність може бути тільки в таких людей, що визнають наявність, нетілесність та безсмертність душі і її залежність від вищої істоти – Господа Бога. Бог сотворив Духа в людині. Він обдаровує кожне утворене вже тіло душею. Душа людини оживляє тіло і ним керує. Тіло є місцем перебування душі. У Святому Письмі сказано, що лише тоді людина стала живою істотою, коли Бог вдихнув у неї душу (Бут.2, 7). Отже, людина – це єдність духу, душі та тіла (1 Сол. 5, 23). Дух є найглибшою частиною душі, бо він відображає нашу самосвідомість. Дух – це наше власне "Я", через яке ми безпосередньо лучимося з Богом.

Замість терміна "душа" говоримо також і "дух". Душею називаємо те, що перебуває у тісній єдності з тілом, а духом – духовні якості людини: розум і волю. У людському тілі є лише одна душа, без якої воно є мертвим. Душа, керуючи тілом, спонукає його до стриманості в бажаннях і діях. На жаль,

душею часто оволодівають низькі пристрасті тіла, і людина стає подібною до тварини, що призводить до нещастя.

Людська душа є образом Бога, бо є невидимим духом, подібним до Бога, так само як Бог має розум та волю, і тому є здатною пізнавати і любити добро і красу, а також панувати над видимим світом. Ще довершеним образом Бога людина стає тоді, коли дотримується Заповідей Божих, є покірною, лагідною і милосердною.

Таким чином, духовна людина та, яка вірить, любить і шукає Бога – джерело добра. Людина – істота духовна, бо народилася від Бога Духа. Як така, вона дає змогу вести себе Духом. Тому кожний християнин є покликаний до духовного життя. Християнин живе в орбіті Духа і св. апостол Павло дуже слушно закликав: "Оскільки ви прийняли Духа, то жийте по Духу".

Отже, духовність – це стиль релігійного життя, гармонійна дія богословських і моральних чеснот в особі, яка спричиняє гідну відповідь людини дарам Божої благодаті й харизмам Святого Духа та вільною волею йде Божій волі назустріч, прагнучи щоденно наслідувати Ісуса Христа і Його Матір та й святих Божих угодників. Духовність – це релігійна та моральна культура душі, її відповідальність за свої вчинки, в тому числі у довіччя, перед Богом, собою і суспільством. Залежно від раси, народу, племені і культурного нащадкування духовність може бути різною.

Духовність – це не тільки богословське тлумачення, а також культура, освіта, література, мистецтво. За висловом о. Олександра Меня, духовність – це все те, що відрізняє людину від тварини. Духовна людина завжди готова послужити потребуючому, терплячому, погордженному, скривдженному, убогому. Бог любить бідного не тому, що він бідний, а тому, що несправедливо покривджений.

Щоб збагнути духовність людини, треба звернути увагу на дари Святого Духа (мудрість, розум, рада, кріпость – сила духа, знання, побожність, страх Божий – боятися гріха, яким зневажаємо Господа), які людина отримує в Тайні хрещення та плоди Святого Духа (любов, радість, мир, терпеливість, добротливість, милосердя, віра, лагідність, поміркованість), які людина отримує продовж свого життя.

Бог є Любов (1 Ів.4, 7-8). Кожна людина, маючи в собі Бога, є джерелом любові для інших. Християнське моральне виховання формує духовність людини. Християнська духовність – це причетність людини до Божественного через віру, надію й любов. Духовність – це приналежність людини до святості й досконалості. Духовність – це збереження моральних і духовних традицій предків. Духовність – це життя людини у Святому Дусі. Чим частіший, міцніший зв'язок людини з Богом, тим багатшою є її душа, тим міцнішим є осердя духовності в людині. Яка душа людини, яке в неї серце, таким є її життєвий шлях, її поведінка. Ось чому ідея Бога повинна бути панівною у людській свідомості, в її душі. Духовне життя людини – це життя її з Богом ("Бог є Дух"), зі Святим Письмом, з християнською вірою у безсмертя душі та день Страшного Суду Божого. Воно починається у душі й належить до душі та й прямує до Найвищого Духа – Бога у Трійці Святій Єдиній [4].

Не можна зараховувати до поняття духовності те, що не має у собі посилення на Бога – Особу. Не варто ототожнювати духовне з нематеріальним, бо людина є єдністю душі і тіла, яка, приймаючи Божого Духа, стає духовною людиною. Небезпеками у розумінні духовності є пантеїзм (Бог не перебуває поза природою, а є в ній), монізм (світ є самодостатній, зрозумілий з самого себе і містить у собі причину власного буття) та дуалізм (світ створений двома творцями). Коли духовне ототожнюють з ідеєю, то це веде до пантеїзму або одного з видів монізму (людина нібито стане спасителем самої себе), які за своєю структурою є матеріалістичними баченнями світу. Справжня духовність – це відкритість до трансцендентного. Людина може розвинути свою духовність лише в стосунку до Бога. Духовне життя людини є життя в Святому Духові, яке осяяне в інтелектуальному, сентиментальному і почуттєвому вимірах. Духовність людини знаходиться в Ісусі Христі, бо Він є останнє слово про людину і Бога [2].

Духовність має два напрями: один – усвідомлення себе як істоти розумної, вільної, соціальної та релігійної і другий – підпорядкування своєї волі волі Божій і приналежності до Божого Царства. Духовність допомагає людині усвідомити свою гідність і вартість як особи, створеної на образ і подобу Божу та необхідність переходу від *homo sapiens* до *homo animus*.

Духовні цінності пов'язані з релігією як зв'язком, так і зустріччю та життям людини з Богом, Який є один для всіх, і тому людина повинна правильно будувати свої стосунки з Творцем, вбачати у Ньому найвищий сенс свого існування. Кожна людина має природне право на пізнання Бога і Його законів, тому це право не можна обмежувати в навчальних закладах.

Наше завдання – допомогти молоді бачити сьогодення через призму тривалих, відвічних, нетлінних християнських вартостей, показувати не повчаючи чи проповідуючи, звертати увагу не осуджуючи, спонукати до думання без агресивності. Цього дуже потребує наше обездуховлене суспільство, знеохочене, позбавлене довір'я.

Література

1. Музичка О.І. Екологія – богословське і моральне питання // Київська Церква. – К., 1999. – № 4. – С. 63-65.
2. Рупнік М.І. Духовне життя. – Львів : Вид-во ЛБА, 1995. – 118 с.
3. Spidlik T. U zrodle swiatosci. – Warszawa, 1991. – 295 s.
4. Огірко О.В., Зінько В.М., Андрушко В.Т. Засади духовного формування особистості в ХХІ ст. // Концептуальні засади духовного розвитку особистості в ХХІ ст. : матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К. : Либідь, 2006. – С. 124-133.

УДК 504.04

Доц. О.Ю. Кіндій, інструктор у відділі теології –
Український католицький університет

РАННЬОХРИСТИЯНСЬКІ ДЖЕРЕЛА ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДИ

Світова екологічна криза має багато причин. Однією з найважливіших причин є не господарська, економічна, політична діяльність людини, а її світоглядна пози-